

Richard Cantillon

(1680-1734)

Thân thế

Cantillon sinh vào khoảng giữa những năm 1680 và 1690 trong một gia đình theo đạo Thiên chúa thuộc tầng lớp quý tộc địa chủ nhỏ ở thị trấn Ballyronan, vùng Tây Bắc Ireland.

Cantillon từng giúp việc cho Tổng trưởng Kho bạc Anh, James Brydges, tại Tây Ban Nha. Năm 1714, Cantillon nhập cư vào Pháp, mang quốc tịch Pháp. Sau đó, vào năm 1716, ông trở thành nhà kinh doanh tài chính khi tiếp quản một ngân hàng từ người họ hàng của mình. Tại Pháp, ông đã có dịp được tiếp xúc với những trí tuệ vĩ đại như Voltaire, Montesquieu.

Năm 1720, Cantillon kiếm được một số tiền lớn từ việc đầu tư vào Công ty phương Tây (Compagnie d'Occident) do John Law một thương nhân người Scotland điều hành. Công ty này được Chính phủ Pháp bảo hộ độc quyền thương mại với vùng Caribe và Bắc Mỹ. Việc này đã tạo nên một bong bóng cổ phiếu đầu tiên trong lịch sử. Năm 1719, một cổ phiếu của công ty có giá 500 livre¹ đã tăng lên đến 10.000 livre vào năm 1720, rồi lại trở lại mức 500 livre vào năm 1721. Nhờ mối quan hệ đối tác thân thiết với John Law, nắm được nhiều thông tin và nhạy bén với tình hình, Cantillon đã nhanh chóng bán đi phần cổ phiếu nắm giữ trước khi giá trị của chúng sụt giảm.

Cantillon còn kinh doanh cho vay nặng lãi. Sau khi kiếm được một số tiền lớn, ông đã lách luật chống cho vay nặng lãi của Pháp bằng cách cho vay bằng một loại tiền nhưng yêu cầu thanh toán bằng một loại tiền khác. Những biến động tỷ giá tương đối lớn trong thời gian này đã khiến việc thanh toán gặp khó khăn và Cantillon thường xuyên bị cuốn vào những vụ tranh cãi pháp lý. Cantillon đã trở

¹ Livre là đơn vị tiền tệ của Pháp cho đến năm 1795.

về sống ở Anh và bắt tay vào viết tác phẩm *Luận về bản chất chung của thương mại* như một cách thoát khỏi những rắc rối pháp lý.

Cái chết của Cantillon là một bí ẩn. Sau khi trở về London được vài tháng, ngày 14 tháng 5 năm 1734, ngọn lửa đã thiêu rụi căn nhà của Cantillon trên phố Albermarle. Sau vụ hỏa hoạn, người ta tìm thấy một cái xác chết cháy không đầu trong căn nhà cháy. Có giả thiết cho rằng Cantillon bị ám hại. Ba tuần trước vụ cháy, ông đã sa thải một đầu bếp người Pháp, sau vụ cháy người này đã trốn ra nước ngoài với một số tài sản lớn. Nhưng cũng có giả thiết cho rằng Cantillon đã tự dàn dựng nên cái chết giả nhằm chấm dứt hoàn toàn những rắc rối với pháp luật. Những giấy tờ cá nhân của Cantillon sau này được tìm thấy ở Surinam, một thuộc địa của Hà Lan ở Nam Mỹ, khiến người ta nghi ngờ ông đã tạo hiện trường giả, để rồi chuyển đến sống những năm tháng cuối đời ở đó.

Sự nghiệp khoa học

Luận về bản chất chung của thương mại

Có khá nhiều di cảo của Cantillon nhưng *Luận về bản chất chung của thương mại* thực sự là một di sản mà ông để lại cho hậu thế. *Luận về bản chất chung của thương mại* được Cantillon viết năm 1730, xuất bản năm 1755 bằng tiếng Pháp, sau đó được Henry Higgs dịch ra tiếng Anh năm 1932.

Cho dù *Luận về bản chất chung của thương mại* rất nổi tiếng và đã được Adam Smith trích dẫn (khá hiếm) trong tác phẩm kinh điển *Của cải của các quốc gia* nhưng nghiên cứu của Cantillon đã bị “bỏ quên” trong nhiều năm. Tới cuối thế kỷ XIX, *Luận về bản chất chung của thương mại* đã “bùng sáng” khi được William Stanley Jevons, nhà kinh tế học nổi tiếng người Anh thế kỷ XIX khám phá lại. Trong bài báo *Richard Cantillon và quốc tịch của kinh tế chính trị*, đăng năm 1881, Jevons đã gọi tác phẩm của Cantillon là *hòn đá tảng của kinh tế chính trị*. Kể từ đó, *Luận về bản chất chung của thương mại* ngày càng thu hút được sự quan tâm của nhiều học giả như Henry Higgs, Joseph Schumpeter, Friedrich Hayek, Murray Rothbard.

Mặc dù không phải là nhà nghiên cứu hàn lâm về kinh tế học, tác phẩm của Cantillon được viết dựa trên những trải nghiệm thực tế của ông trong kinh doanh nhưng lại là những phân tích có hệ thống một cách đáng kinh ngạc. *Luận về bản chất chung của thương mại* được chia thành 3 phần. Phần 1: Định nghĩa những khái niệm chính của kinh tế chính trị và mô tả những nguyên lý hoạt động của thị trường hàng hóa, thị trường lao động. Phần 2: Giải thích vai trò của tiền và sự lưu chuyển tiền tệ trong nền kinh tế. Phần 3: Nghiên cứu thương mại quốc tế và tỷ giá hối đoái.

Phần nào bị ảnh hưởng bởi hoàn cảnh gia đình (ông sinh ra trong một

gia đình chủ đất), trong phần 1 nghiên cứu cách thức vận hành của nền kinh tế, Cantillon lập luận rằng đất đai là nguồn gốc của của cải. Theo Cantillon, quá trình sản xuất được diễn ra nhờ hai yếu tố là đất đai và sức lao động.

Ông đưa ra khái niệm “*giá trị nội tại*” (intrinsic value) là thước đo chi phí do sử dụng các yếu tố sản xuất. Nhưng xa hơn, ông cho rằng đất đai và sức lao động là những nguồn lực không thuần nhất. Đất có miếng tốt, miếng xấu, chất lượng của lao động cũng khác nhau. Do vậy, không thể tính chính xác được giá trị thực chất của hàng hóa sản xuất ra.

Cantillon chỉ ra rằng hàng hóa trao đổi không chỉ dựa trên giá trị nội tại mà trên thị trường, giá cả hàng hóa còn được quyết định bởi sở thích, thị hiếu của người tiêu dùng. Ý tưởng này của Cantillon đã tồn tại và được mở rộng đến ngày nay, sở thích và thị hiếu của người tiêu dùng được các doanh nghiệp đặt lên hàng đầu trong chiến lược marketing. Các doanh nghiệp không tiếc tiền cho việc nghiên cứu thị hiếu khách hàng, đặt khách hàng làm trung tâm là chiến lược cạnh tranh của các doanh nghiệp hiện đại.

Cantillon tập trung vào nghiên cứu hành vi kinh tế của người chủ đất, trong cả hai lĩnh vực sản xuất và tiêu dùng. Người chủ đất có thu nhập từ địa tô, họ chi tiêu một phần thu nhập này vào việc mua hàng nông nghiệp và hàng công nghiệp. Bằng cách này, họ đã tạo thêm thu nhập cho người lao động ở cả khu vực nông thôn và thành thị. Người lao động ở khu vực thành thị và nông thôn cũng tiêu dùng hàng công nghiệp và hàng nông nghiệp. Người nông dân có thêm thu nhập và sẽ phải trả địa tô cho chủ đất. Quá trình tiêu dùng và sản xuất như vậy tiếp diễn không ngừng.

Cantillon cũng lập luận rằng quá trình phân công lao động xã hội được diễn ra một cách tự nhiên, được quyết định bởi nhu cầu về các hàng hóa khác nhau. Nếu nhu cầu của người chủ đất về hàng công nghiệp lớn hơn, nhu cầu về hàng nông nghiệp giảm đi, thì lực lượng lao động sẽ chuyển dịch từ khu vực nông nghiệp sang khu vực công nghiệp để đáp ứng những thay đổi trong sản xuất. Cantillon coi đây là một trong những nguyên nhân cơ bản lý giải việc di cư lao động từ khu vực nông thôn ra thành thị.

Định nghĩa lại thuật ngữ “Chủ doanh nghiệp”

Một đóng góp rất lớn của Cantillon là việc ông đã định nghĩa lại thuật ngữ “chủ doanh nghiệp”.

Cho đến đầu thế kỷ XVIII, khái niệm “chủ doanh nghiệp” được dùng để chỉ các nhà thầu khoán - người ký hợp đồng với nhà nước và được nhà nước gánh chịu rủi ro nếu môi trường kinh doanh thay đổi.

Cantillon đã định nghĩa lại rằng chủ doanh nghiệp là người được hưởng lợi trực tiếp nhưng cũng là người phải gánh chịu rủi ro trong hoạt động kinh doanh

của mình. Ông chia những người sản xuất ra hàng hóa trong nền kinh tế thành hai loại: một là “người được thuê”, họ nhận mức lương hoặc thu nhập từ địa tô xác định; hai là “chủ doanh nghiệp”, những người hưởng mức thu nhập không xác định trước.

Ông lập luận, chủ doanh nghiệp mua nguyên vật liệu để sản xuất theo mức giá cho trước, nhưng bán những sản phẩm ở mức giá thay đổi theo điều kiện thị trường. Khi có thiên tai, dịch bệnh, nguồn cung cấp các sản phẩm nông nghiệp sẽ sụt giảm, nhưng nhu cầu cho những sản phẩm này không đổi, nên giá cả sẽ tăng. Như vậy, chủ doanh nghiệp sẽ phải đối mặt với điều kiện thị trường thay đổi và phải gánh chịu rủi ro cho hoạt động kinh doanh của mình. Cách hiểu này về chủ doanh nghiệp dường như là hiển nhiên trong thời đại hiện nay nhưng xét trong bối cảnh thời bấy giờ, đó thực sự là một bước đột phá.

Với *Luận về bản chất chung của thương mại* - bản luận hoàn chỉnh đầu tiên về lý thuyết kinh tế và các nghiên cứu về doanh nghiệp, Cantillon đã được mệnh danh là “cha đẻ của kinh tế học doanh nghiệp”.

Hiệu ứng Cantillon

Những nghiên cứu về tiền tệ của Cantillon (người đã có một sự nghiệp kinh doanh tài chính khá thành công) trong phần 2 của tác phẩm *Luận về bản chất chung của thương mại* thu hút được rất nhiều sự quan tâm của các học giả. Friedrich Hayek nhận xét đây là đóng góp đáng giá nhất của Cantillon cho kinh tế học.

Cantillon đã phát hiện ra tác động không chắc chắn của thay đổi cung tiền lên nền kinh tế mà sau này được các nhà kinh tế học gọi là *hiệu ứng Cantillon*. Khi cung tiền tăng, ảnh hưởng của nó lên nền kinh tế còn phụ thuộc vào việc ai là người nắm giữ số tiền mới tăng này và cách thức họ chi tiêu. Nếu tiền rơi vào túi của người chủ doanh nghiệp thì họ sẽ đầu tư nhiều hơn, còn nếu tiền vào tay người lao động thì họ sẽ tăng chi tiêu cho hàng tiêu dùng.

Cantillon chỉ trích lý thuyết số lượng tiền tệ của John Locke về việc Locke cho rằng tăng cung tiền sẽ dẫn đến tăng giá các loại hàng hóa theo cùng một tỷ lệ. Ông phê phán Locke đã đưa ra lập luận này như một châm ngôn cơ bản khi cho rằng lượng hàng hóa sản xuất ra tỷ lệ thuận với lượng tiền và đóng vai trò điều tiết giá cả thị trường. Cantillon đã cố gắng lý giải ý kiến này của Locke. Ông cho rằng Locke đã thấy được sự dư thừa tiền bạc làm cho mọi thứ trở nên đắt đỏ nhưng lại không xem xét bằng cách nào lại xảy ra tình trạng như thế. Cantillon cho rằng, khó khăn chủ yếu của vấn đề này nằm ở việc xác định lượng tiền gia tăng sẽ đẩy mức giá tăng lên bằng cách nào và theo một tỷ lệ ra sao.

Cantillon nhận định rằng tiền được đưa vào lưu thông trong nền kinh tế một cách từ từ và trong ngắn hạn, tăng cung tiền sẽ ảnh hưởng đến việc tăng giá

hàng hóa nhưng các loại hàng hóa khác nhau sẽ tăng giá theo các mức khác nhau.

Cantillon cũng nhận thấy ảnh hưởng của cung tiền lên thương mại quốc tế. Ông lý giải, tăng cung tiền gây ra tăng giá. Giá cả hàng trong nước tăng khiến hàng xuất khẩu trở nên kém cạnh tranh hơn và hàng nhập khẩu lại trở nên rẻ hơn một cách tương đối so với hàng trong nước. Như vậy, sẽ có thâm hụt thương mại và vàng sẽ bị rò rỉ ra nước ngoài để thanh toán cho hàng nhập khẩu. Điều này sẽ dẫn đến cung tiền giảm, kéo theo đầu tư trong nước giảm, dẫn đến sản xuất trong nước giảm.

Cantillon bác bỏ quan điểm tiền tệ của trường phái trọng thương khi trường phái này cho rằng cần phải liên tục tăng cung tiền. Ông giữ quan điểm rằng cung tiền phải được giữ ở mức ổn định và chỉ tăng hay giảm để thực hiện vai trò là phương tiện trao đổi trong nền kinh tế. Cantillon cũng nhắc tới tốc độ lưu thông của tiền, ông nhấn mạnh rằng tốc độ lưu thông nhanh có thể làm tăng lượng tiền trong nền kinh tế.

Những quan điểm về tiền tệ của Cantillon thực sự đã vượt thời gian và gây ấn tượng mạnh cho những nhà kinh tế thế hệ sau, đặc biệt là trường phái kinh tế học Áo.

Thương mại quốc tế: Bảo hộ nông nghiệp và xuất khẩu hàng công nghiệp

Luận về thương mại quốc tế của Cantillon trong phần 3 của tác phẩm *Luận về bản chất chung của thương mại* ít nhiều chịu ảnh hưởng của trường phái trọng thương.

Cantillon ủng hộ chính sách bảo hộ thương mại cho rằng chính phủ cần phải bảo đảm thặng dư thương mại. Ông đề cao vai trò của hàng hóa nông nghiệp trong nền kinh tế và khuyến khích chính phủ xuất khẩu hàng công nghiệp. Cantillon lập luận rằng, để sản xuất hàng công nghiệp cần những lao động giàu kỹ năng, họ cũng được trả lương cao hơn những lao động không có kỹ năng trong khu vực nông nghiệp, do vậy xuất khẩu nhiều hàng công nghiệp sẽ đem lại sự thịnh vượng cho nền kinh tế.

Những ý tưởng này có sức sống đến tận bây giờ và vẫn được áp dụng trong các chính sách kinh tế hiện đại. Chính phủ các nước phát triển như Mỹ hay châu Âu đều áp dụng chính sách bảo hộ nông nghiệp và tìm cách loại bỏ rào cản thương mại quốc tế đối với những sản phẩm công nghiệp, sản phẩm trí tuệ...

Đối với Việt Nam, khi nền kinh tế đã hội nhập quốc tế sâu rộng, các chính sách thúc đẩy xuất khẩu hàng công nghiệp, xuất khẩu hàng hóa có hàm lượng chất xám và giá trị gia tăng cao sẽ thúc đẩy đất nước phát triển mạnh mẽ và bền vững.

Kết luận

Ngay cả khi tác phẩm *Luận về bản chất chung của thương mại* được xuất bản (năm 1755), Cantillon vẫn bị lãng quên trong hơn một thế kỷ phát triển của kinh tế học. Tuy nhiên, ông xứng đáng được ghi nhận là một trong những nhà kinh tế học thực thụ đầu tiên. Nhiều ý tưởng của có sức sống vượt thời gian, vẫn còn nguyên giá trị trong thời đại ngày nay và đã trở thành những gợi ý cho sự phát triển của nhiều trường phái kinh tế khác nhau.

Chỉ dẫn khoa học

Hiệu ứng Cantillon. Bảo hộ nông nghiệp. Chủ doanh nghiệp.

Những công trình tiêu biểu của Richard Cantillon

Essay on the Nature of Commerce in General (1755) (French: *Essai sur la Nature du Commerce en Général*), New Brunswick, New Jersey, Transaction Publishers, 2001.